

Кижини тоолаганынаң ужун декларациязы

1948 чылда улуг кырлаш айдынъ 10 кунунде Генеральный Ассамблей, 217 А(III) кижини тоолаганының ужун декларациязын ал-кел, резолюцияба аны угъустылар.

ПРЕАМБУЛАЗЫ

Парчын кижини тенъ тоолабазабыс, пош, шын, абыр чадыйыбыс пар полбас теп, көрүп;

Кижилерди кыстап-кел тоолабанчыабыста, улуг кан төгүлүп, кижиде сагыжы кырыл турча теп, көрүп;

Наа чадыйыбыс, ол парчын кижиде айдарын айдар, сананганын ажар чадыйы, анаң аара кижиде корукпан, керексинмен чөрер чадыйы ползын теп, көрүп;

Кижилерди улуг тоолап, ыларга чозак полущын теп, кыстаган кижилер кыстапчыган кижилердең тофра турбазыннар, өдүрүшпезиннер теп, көрүп;

Ак чарыкта чатчыган чон-калыктар, өзере тартышпан, аргыштаныш полуп, чатсыннар теп, көрүп;

Пириктеген калыктары парчын кижиге улуг тоолаганынга, парчын кижини нчадыйының кыймадынга, эр кижиде тижиде кижиниң тенъ полчыганынга пүтчадып, позуның Уставка аны пастырып, кижиде аразындагы чадыйы чакшаарак пол-парзын теп, санаганмыска көрүп;

Пириктеген калыктардың кааннары парчын кижиге улуг тоолаганының керегин, чадыйыбыс пош поларының керегин, кожа катыш-келип иштерге сөс пергенин көрүп;

Парчын кижиге улуг тоолаганы, парчын кижиниң пош чатчыганы кайда да, кемге да тың керек, анаң аара пис по айткан сөстерибистең шыкпаска тың керек полганын көрүп;

Генеральный Ассамблей

парчын кижиге улуг тоолаганынаң, пош чадыйынаң ужун по Текши декларациязын угуза чарлапча; парчын каан, калык, кижиде по текши декларацияда пасканын иштезиннер теп, катка үргенип, кижилер аразында чөрүп, парчын кижиге улуг тооланганының, пош чадыйыбыстың керегинге полущыннар, улуг пайрамнарда, пашка калыктарба, эзе, пириктеген калыктарба ылардың туңма калыктарба чыылыжып, парчын кижиге улуг тоолаганын, парчын кижиде пош чатканын чагдаттырып, иштеттирип этча.

Статьязы 1

Парчын кижиде, по чарыкка туғчадып, тең, пош туғча. Кижилер сагыштыг, актыг туғчалар, кижилерге пашка кижилербе аргыштаныштарга керек.

Статьязы 2

Парчын кижиде пашка кижилербе, ылар кайдыг да чон-калыктанъ шыкканынга, тижиде ба, эр кижиде ба полганынга, кайдыг да тилбе чоокташканынга, кайдыг да партиядан шыгара сананганынга, пай ба, чоң кижиде ба полганынга пирда көрбөн, тең улуг тоолаган ползын, пашка кижилербе тең пош чатсын.

Статьязы 3

Парчын кижиде пош чатсын, аны кем да тегбезин.

Статьязы 4

Пирда кижиде кул полбазын, кайдыг да кижини кул эдерге, кул эдип садырға чарабас.

Статьязы 5

Пирда кижиде пашка кижиге шаптырбазын, кыстаттырбазын, моғаттырбазын, кайде да чабал эттирбезин.

Статьязы 6

Парчын кижиде, ол кайда да чадып, пашка кижилерге улуг тоолаттырзын.

Статьязы 7

Парчын кижиде, ол кайдыг да чозактыг, тиллиг полза, по декларацияга көре, чозак аны пашка кижилербе тең көр-турзын.

Статьязы 8

Парчын кижиде, аны улуг тоолабанчыганынаң, чаргыга кирзин, ааң керегин чаргычы маттап көрүп, оң этсин.

Статьязы 9

Пирда кижі ээде ле туттырған полбазын, ноо-ноо чердең шығара сүрүлбезин.

Статьязы 10

Парчын кижі, аны чарғыға түжүргеннеринде, ажилдыра, шын чарғы чарғылазын.

Статьязы 11

Парчын кижі, ол қыйал эткен теп найнағаннарында, ааң қыйалы эткенин оң чарғычы қат шығарбанче, ол қыйалы чоқ кижі теп адалзын.

Ноо да кижі, тем-тем алында қыйал эдип, наа ла шыққан чозаққа көре, чарғыға түжүрбезин. Түрбеде одурып, шығып, ам, наа ла шыққан чозаққа кре, полғанынаң қадығаарақ этпезиннер.

Статьязы 12

Ноо да кижиниң сағыжын сананғанынға, семьязы чатчаң эминге, ааң пасқан қатқа, ааң төлдиң ағынға кем да кирбезин, арлашпазын.

Статьязы 13

Парчын кижі қайаға чөрерге саназа, анда чөрзин, қайда чадарға саназа, анда чатсын, қайдығ да қаан черинде.

Парчын кижі позуның черинең қайаға саназа, аға парзын, айланар полза, позуның черинге айланзын.

Статьязы 14

Парчын кижі, аны черинең шығара сүргеннеринде, қайаға да тезерге саназа, тессин.

Кижі тезе өдүрзе-оорлаза, пириктеген қалық организацияның чозақтарына көре, аға полужарға чарабас.

Статьязы 15

Парчын кижі гражданстволығ ползын.

Кемге да ааң гражданствозын ээде ле алыб-аларға чарабас.

Статьязы 16

Эр кижі тижи кижібе, эр шенинге четкеннеринде, ноо да небеге, шырайынға, қудайға пүткенинге, чон-қалығынға көрбен, алышсыннар.

Өзере ле сананыш-келип, алышсыннар.

Семья, ол қалықтың пөлдүгү. Анаң аара қалық аға полушсын.

Статьязы 17

Парчын кижі чағысқа да, кемме да пирге да полза, эм-мал тутсын.

Кемнең да тутқан эм-малы пашқа кижібе ээде ле алдырбазын.

Статьязы 18

Парчын кижі ноода ужун саназа, анаң ужун саназын, қайдығ да қудайға пүдгерге саназа, аға пүтсин, чағысқа да, кемме пирге, қожа да, кижилердиң көзүнче да, кижиге көрдүрбен да позуның чозағын тутсын.

Статьязы 19

Парчын кижі ноо ла санарға саназа, аны саназын, ноо ла айдарға саназа, аны айтсын, ноо ла тилерге, табарға саназа, аны тапсын, кем да аны қайдығ черде да тоқтатпазын.

Статьязы 20

Парчын кижі абыр чыылыжарға саназа, абыр чыылышсын.

Кемни да күшпе чыылышқа киридерге чарабас.

Статьязы 21

Парчын кижі қаан-төрези керегинге арлажарға саназа, позу да, позуның кижини ызып, арлашсын.

Парчын кижі, позуның черинде қаан-төрези керегинге кирерге саназа, пашқа кижилербе тең кирзин.

Каан-төрези қалықтың санағанын уқчалар, ол қалығы қаан-төрезинге тутча, қалықтың санағаны пош

уғулзын.

Статьязы 22

Парчын кижии, қалық аразында чөрүуп, чақшы чадарға, қатчы поларға, пай поларға керек небелерин алзын.

Статьязы 23

Парчын кижии қайда иштерге саназа, анда иштезин, чақшы черде иштезин, иш чоқ қалбазын.

Парчын кижии, пирда қыстатпан, иштеп тең үлүш алзын.

Парчын иштепчыған кижии, позу, ааң семьязы чақшы пай чадарға, чедер ақча алзын.

Парчын кижии позуның керегинең ужун профсоюз пүдүрзин, пашқа профсоюзстарынға кирзин.

Статьязы 24

Парчын кижии тынанарға керек полза, тынанзын, ойун ойнарға саназа, ойназын, ужы-пажы чоқ тем иштебезин, отпусктығ ползын.

Статьязы 25

Парчын кижии аға керек чиижин чиизин, керек кебин кессин, керек эминде чатсын, қазықтығ поларға, пашқа да керек небени алзын, иш чоқ пол-парза, қаар-парза, палығлығ, ағрығ пол-парза, пашқа да шедиктерге кир-парза, чедер ақчалығ ползын,

Корсақтығ эпчи, кичиғ пала матап полуштығ ползыннар. Сурас паллар аба-ичелиғ палларба тең ползыннар.

Статьязы 26

Парчын кижии қатқа үргензин. Ақча төлебен қатқа школда үргензин. Төрт класқа төөнче парчын пала үргензин. Техникалығ, профессиялығ школларда үргенерге саназалар, үргензиннер. Институтқа үргенерге саназалар, сағыш четсе, үргензиннер.

Катқа үргенип, кижилер позуның қуттарын ажып көрзиннер, пашқа кижилерди тоолазыннар, религияларынға, чон-қалықтарынға көрбен, тоолазыннар, пириктеген қалықтардың организациязының керегин эдип, абыр-қазық эдип чатсыннар.

Аба-ичелери позуның кичиғ палларынға қатқа үргенер черин қайда саназалар, анда табалзыннар.

Статьязы 27

Парчын кижии чүлүн керегинге кирерге саназа, кирзин, пилим керегинге кирерге саназа, кирзин, иштеген пайын алзын.

Кем да, пилим небени, кер сөс, чооғаш пас-салза, ааң иштегенин улуғ тоолазыннар, асқайлабазыннар.

Статьязы 28

Парчын кижии қалықтар, кижилер араларында, по декларацияда пасқан небелерге көре, улуғ тоолаттырзын, асқайлатпазын.

Статьязы 29

Парчын кижиниң ааң позуның чон-қалығынаң алында өдүш пар; ол өдушти чонқалығынға төлеп, кижии позуның қудын ажылып, ырызын-үлүжин алча.

Парчын кижини, ол пош, тең полчығанда, аны чозақ ла тоқтатча; ол чозақ пашқа кижилердиң пожын, тең полчығанын тоолапчыған чозағы.

Парчын кижиниң пожы, тең пириктеген қалықтар организациязының керегинең тоғра полбазын.

Статьязы 30

По декларацияда пасқан небелери пир ле қаан черин, пир чон-қалықтың керегин тутчаң небелери эбес; кемге да, по декларацияда пасқан небелерин чоқ эдерге чарабас; по декларацияда пасқан небелери, кижилерге полуш-келип, пистиң чақшы чадыйыбыс пүдүрзиннер.

Авторы перевода

Кандидат филологических наук, член Союза писателей России, с.н. сотрудник Института филологии СО РАН Л.Н. Арбачакова, Кандидат филологических наук, член Союза писателей России, доцент кафедры шорского языка и литературы Г.В. Косточаков.

